

לדוד משה הייתה חווה

מחוות קלמניה נותר היום רק השם, וגם אותו רק מעטים זוכרים, אולם בעשורים הראשונים של המאה העשרים זו הייתה החווה החקלאית המצליחה והמבוקשת ביותר במזרח התיכון. ותודה למר גרידינגר בעד התות | תמר הירדני

ל

אבא של משה גִּרִּידינגֶר קראו קלמן. נכון, אין לכם מושג מי זה משה גרידינגר ואתם גם לא ממש מבינים מה זה משנה איך קראו לאבא שלו, אבל לו חייתם בשרון ב־1927 זה היה משנה לכם מאוד, כי ייתכן שפרנסתכם הייתה תלויה בגרידינגר ובאבא שלו, או יותר נכון, בגרידינגר ובשם של אבא שלו.

מלך הביצים

גרידינגר נולד ברוסיה בבית סוחרים אמיד שהתמחה בעסקי ביצים ועבר עם הוריו לאנגליה לצורך הרחבת העסק המשפחתי.

הנער אהב כנראה חביתות, כי כשבגר הוא פתח את סניף הביצים הלונדוני ששגשג כל כך עד כי גרידינגר הפך לסוחר ביצים בינלאומי. אפילו מלחמת העולם הראשונה לא הרסה לו את הביזנס שהקנה לו את הכינוי המפוצץ 'מלך הביצים'. ב־1918, כשהאנגלים כבשו את ארץ ישראל, התרגש גרידינגר כיהודי וכאנגלי גם יחד והחל לדבר ברצינות על עלייה ארצה, או לפחות על ביקור בארץ. אשתו ושתי בנותיו הקטנות התלהבו קצת פחות, כי בכל זאת מה למלך הביצים ולארץ רחוקה ומאובקת שבקושי כרבולת של תרנגולת יש בה? אחרי שנים של נדנוד בלתי פוסק נעתרו הסרבניות, וב־1926

יצאו בני משפחת גרידינגר למסע היכרות עם ארץ ישראל המנדטורית. הביקור הותיר בהם רושם עצום, בעיקר בזכות ההתיישבות החלוצית והחוות החקלאיות שלימדו אותם כי בארץ המובטחת קורים דברים נפלאים. משחזרו הגרידינגרים לאנגליה הוחלט שאולי לא כדאי לשים את כל הביצים בסל אחד, ושהגיע הזמן להשקיע קצת באדמת ארץ ישראל. לתדהמת מכריו צמצם גרידינגר את עסקי המסחר שלו באירופה והחל לחפש בארץ ישראל מקום להקמת חווה חקלאית. לצורך כך הוא ביקש מיהושע חנקין – גואל האדמות האגדי – לתור בשבילו את

לא עזרו הצעקות. גרידינגר התעקש כי כמו שהרצל המנוח זכה להרצליה וכמו שהלורד בלפור זכה לבלפוריה, כך ראוי אביו קלמן לקלמניה

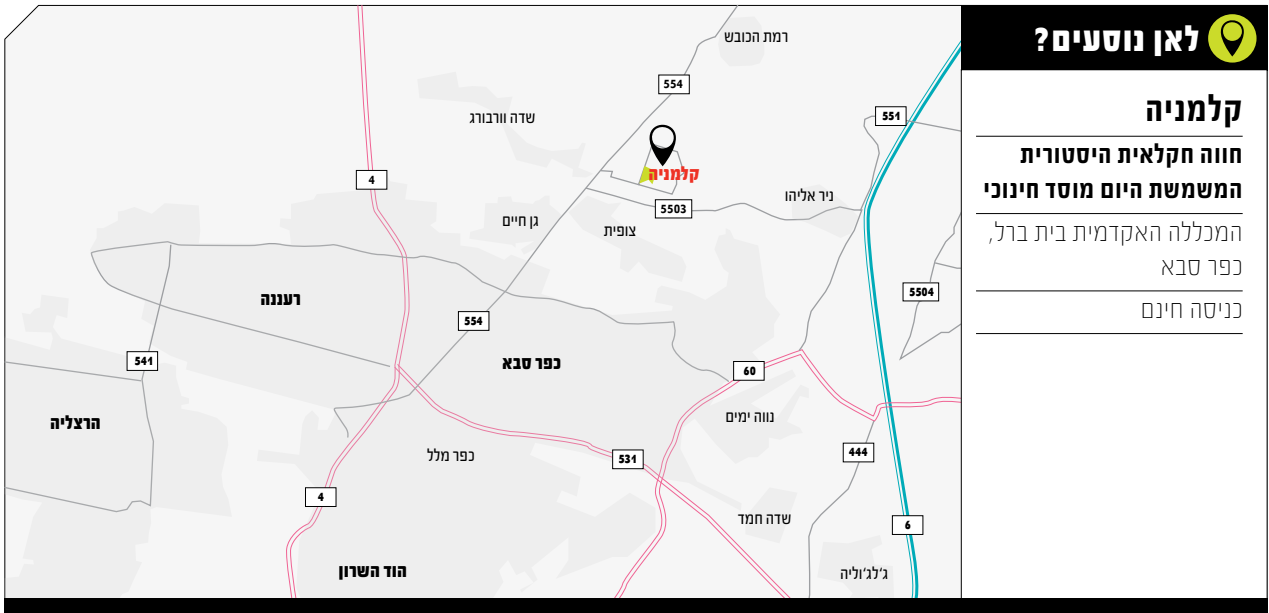
הארץ ולמצוא לו אדמה מתאימה לחווה שתנוהל על ידו בשלט רחוק מאנגליה. תוך חודשים אחדים מצא חנקין חלקת אדמה פורייה בת כמעט אלף דונם שהעמידה משפחה ערבית מקלקיליה למכירה בלב השרון, כשלושה קילומטרים צפונית למושבה כפר סבא. החלקה יכלה לאכלס בשקט מושבה ממוצעת וחנקין היה בטוח שגרידינגר יקנה רק חלק ממנה, אבל גרידינגר, שידע להבדיל אל נכון בין ביצה סמול לאקסטרה לארג', לא התכוון להגשים בקטן את חלומו הציוני הגדול. באותה שנה רכש אפוא את החלקה העצומה כולה והודיע לאישה ולבנות ההמומות כי החווה הארץ ישראלית שלהם תיקרא בשם המלבב 'קלמניה', על שם אביו המנוח קלמן גרידינגר. לא עזרו הצעקות. גרידינגר התעקש כי כמו שארבע שנים קודם לכן זכה הרצל המנוח להרצליה, ושש שנים קודם לכן זכה הלורד בלפור לבלפוריה, כך ראוי אביו קלמן לקלמניה, סוף פסוק.

תאני חוה ותותי שדה בפרוס שנת 1927 מילאו פועלים ובנאים חרוצים את החלקה והחלו בבניית מיזם החקלאות הפרטי הגדול ביותר בארץ. תוך שנה הוקמו בלב החלקה כעשרה מבנים דו קומתיים צמודים זה לזה סביב חצר ענקית אחת. המבנה הגדול ביותר נועד למשפחת גרידינגר, אם תחליט משום מה לעלות ארצה. אל החצר ניתן היה להיכנס דרך שני שערים מבוצרים בלבד, ומול הראשי מביניהם נמתחה דרך ארוכה שעוטה נבנה במרכז החצר מגדל מים עגול מבטון ועליו השם 'קלמניה' בעברית, באנגלית ובערבית. השטח העצום שסביב החווה גדל אף יותר לאחר שגרידינגר רכש 400 דונם נוספים. השטח כולו יועד לפעילות חקלאית כמובן, וכאן נכנס לתמונה ברוך בן עזר, בנו של יהודה ראב ממקימי פתח תקוה. בן עזר היה תלמידו המובהק

של אהרן אהרונסון, אשר חוץ מלכב בפרשת ניל"י היה גם אגרונום בעל שם עולמי. עד 1919 שימש בן עזר מנהל עבודה בחוות הניסיונות של אהרונסון בעתלית, ואפשר שהיה ממשיך בתפקיד נחמד זה אילולא נעלם הבוס שלו, אהרונסון, במטוס מעל תעלת לה־מאנש, בתעלומה שטרם פוענחה. על פי בקשתו של גרידינגר הכין בן עזר תכנית סדורה להקמת החווה ולניהולה על פי שיטת אהרונסון המנוח. תוך שנתיים ניטעו הדורים וענבים, נחפרה ברכת מים שחוברת לבאר מקומית, הוקמו רפת, וכמובן גם לול קטן כדי שכולם יזכרו שהביצה באה לפני התרנגולת, ונבנו בית מכונות, מטבח וחדר אוכל לפועלים. השמועה על 'מונטיפיורי החדש' עשתה לה כנפיים, ועל אף השם הלא אטרקטיבי בעליל החלו בוגרי בתי הספר החקלאיים כדורי, מקווה ישראל, פרדס חנה ומאיר שִׁפְיָה

ג'נטלמן יהודי בריטי בחווה ציונית משה גרידינגר עם ברוך בן עזר בעת ביקור בקלמניה

לאן נוסעים?

קלמניה

חווה חקלאית היסטורית המשמשת היום מוסד חינוכי המכללה האקדמית בית ברל, כפר סבא כניסה חנינם

ארזתם לבד?

◀ שלוש משנות ילדותו בילה הסופר והפובליציסט אהוד בן עזר בקלמניה. היה זה לאחר שדודו ברוך בן עזר עזב את החווה ואביו בנימין נכנס לנהל את העניינים במקומו. בן עזר הצעיר הרבה לתאר את קלמניה בעיקר בספרי 'ספר הגעגועים' ו'הלילה שבו תלו את סרג'נט מורטון'.

◀ על פי בקשתו המפורשת של משה גרידינגר הקצתה הקרן הקיימת את רוב השטח החקלאי של החווה לבני המושב צופית הסמוך לקלמניה, וזאת משום שגרעין המושב הורכב ברובו מחקלאים שעבדו אצלו במשך שנים.

◀ סיפור מעורר השראה סופר על ברוך בן עזר – מי שרישת את 1,400 הדונם של קלמניה בצינורות ברזל למים שקנה אצל גליקמן מתל אביב. עוד באותו שבוע פרקה מכונית אמבטיה, כיור ואסלה והעלתה אותם לדירתו הצנועה בפתח תקוה. אשתו הנדהמת לא ידעה את נפשה מרוב שמחה, שכן מדובר היה אז בשלושה פינוקים יקרים ונדירים במיוחד. בסוף השבוע, כשבן עזר חזר הביתה ושמע מה קרה, הוא שכר טנדר, העמיס את 'העמלה' והחזיר אותה לגליקמן. כן, היו פעם אנשים שהיו ישרים יותר מצינורות.

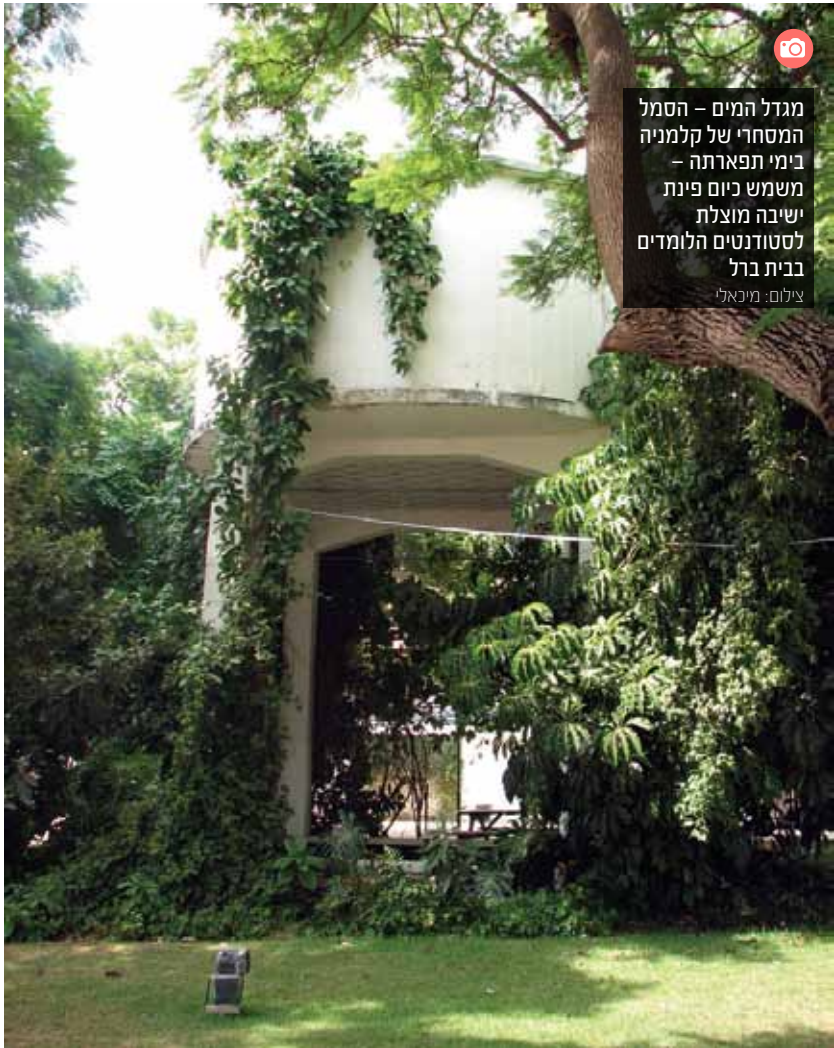

ברוך בן עזר

לנהור לקלמניה. כולם קיוו להתקבל לעבודה מאתגרת ולזכות במשכורת מצוינת, במגורים חינם ובשני דברים נוספים שאף איכר לא זכה להם אז בארץ ישראל – ביטוח בריאות וביטוח חיים. 36 החקלאים המאושרים שנבחרו לבסוף היו מצוינים ומלאי מעוף, והם עמלו בין היתר על פיתוח ענפי חקלאות טרופיים שהיו חדשניים ביותר באותם ימים, ובהם אבוקדו, אננס, אפרסמון ומנגו. ענף חלוצי נוסף שנבדק בחוות קלמניה היה פרי שכונה 'תאני חוה', אשר על אף שמו האקווטי היה בסך הכל בננות. אבל עיקר גאווותם של הקלמניסטים היה ענף תות השדה שכמוהו לא נודע עד אז כלל בארץ ישראל. ענף זה הצליח כל כך עד כי

שדות התות בארץ היו פזורים ברובם במשך שנים רק בשרון, סביב חוות קלמניה, ויעיד על כך השיר המפורסם של נעמי שמר 'תות מרמת השרון'. עדות ממקור ראשון על התותים הנפלאים של קלמניה מופיעה ברשימה שכתב המשורר והסופר קדיש יהודה סילמן. הלה ביקר בקלמניה בראשית דרכה, וברשימה שפרסם בשבועון 'העולם' בקיץ 1931 תיאר את ביקורו המלהיב אך המעיף בחווה המשגשגת:

ושמש ארץ ישראל השתפכה עלינו בזהרוריה ובחומה. עוד מעט ושעת הצהריים הגיעה. ובגמרנו את התיור, ואני מרגיש עצמי עייף וכושל אין אונים, אלף וארבע מאות דונם תרתי,

מגדל המים – הסמל המסחרי של קלמניה בימי תפארתה – משמש כיום פינת ישיבה מוצלת לסטודנטים הלומדים בבית ברל צילום: מיכאלי

אני שמח שאנו מתקרבים כבר אל סוף התיור, אל בית המשק. והנה מנהל המשק (ראב) קוראני שוב ללכת אחריו אל מקום אחר. "לא, לא, לא!" אני ממרה עתה את פיו, "כבר כשל כוחי כולו ואינני יכול לעמוד על רגליי. התיקחני שוב שדה צופים אל ראש הפסגה?". "לא, לא, לא!" עונני גם הוא, "ידעתי כי עייפת ולכן לא אקחך שדה צופים כי אם שדה תות. התראה? פה כל השדה מלא תות אשר אהבת בוודאי. בוא ואכול מן השדה מן האדום הזה". לא האמנתי למשמע אוזניי ולמראה עיניי. מיד נמצא בי כוח עלומים, כוח חדש, ואני עליתי במדרגות אבן והשתטחתי על השדה ואכלתי חופני חופנים מן התות הגדול והעסיסי ... וכענבים במדבר, כתות בערבה, מצאתי קלמניה (קדיש יהודה סילמן, "כענבים במדבר מצאתי קלמניה", 'עת-מול' 164, עמ' 30).

עייפות החומר

חוות קלמניה הייתה למשק החקלאי הפרטי הגדול והמצליח ביותר שידעה ארץ ישראל, תואר שהחזיקה בו עד סוף תקופת המנדט הבריטי. הדבר לא השאיר את גרידינגר אדיש, וכעבור שנתיים מיום הקמת החווה הוא חיסל את עסקיו באירופה ועלה ארצה. בניגוד למצופה לא פנתה המשפחה לקלמניה אלא השתקעה בתל אביב, כי עם כל הכבוד לחקלאות לגרידינגר היו תכניות עסקיות עירוניות יותר, ובהן הקמת בתי קולנוע בתל אביב ובחיפה ובניית מפעלי קירור ובתי חרושת. רק פה ושם, בעיקר בסופי שבוע, הגיעו הגרידינגרים להתפנק בצימר המשפחתי בקלמניה ונהנו מתותים נהדרים ומתאני חוה מוכחות. האופטימיות הגדולה חטפה מכה קשה בקיץ 1929, עם פרוץ מאורעות תרפ"ט. מיקומה האסטרטגי של קלמניה סמוך

לעיירה טירה ולכפרים ערביים אחדים הביא את גדודי ההגנה להתמקם בין המנגו לאבוקדו, מה שהפך את החווה השלווה לעמדה צבאית דרוכה. המצב נרגע במהרה, אבל במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט סבלה קלמניה במיוחד, הן בשל ההתקפות והן מפני שתוצרתה החקלאית הופצה עד אז בעיקר על ידי מובילים ערבים ואף שונעה לאירופה דרך נמל יפו שנסגר בפני אניות יהודיות. במשק חל מפנה עסקי דרמטי, ובמקום גידולי שדה החלה החווה להתמקד ברפת ובשיווק חלב ליישובי הסביבה. המחקר הבוטני הוקפא, גידול ההדרים הופסק, ובן עזר מצא עצמו משועמם כל כך עד שעזב את קלמניה והשאיר את אחיו בנימין לצד גרידינגר כדי שישברו יחד את הראש מה לעשות הלאה.

החווה סחבה עוד שנים אחדות, אבל ב־1945 התעייף גרידינגר והחליט שמספיק לו מקלמניה. הוא העביר את השדות החקלאיים לידי קרן קיימת לישראל ואת החווה עצמה מסר למוסדות ההתיישבות העובדת בשלושה תנאים: בחווה ייעשה שימוש לצורכי חינוך בלבד, מגדל המים שבחצר לא ייהרס ולא יימכר לעולם ושם החווה יישאר לנצח קלמניה. החברה אמרו תודה, פתחו בקלמניה מרכז הכשרה וסמינרים למורשת תנועת העבודה, והקימו על חלק משטח המטעים זיכרוןם לברכה את מכללת בית ברל. ב־1952, שש שנים לאחר שגרידינגר נפטר, אוחדו המוסדות כולם תחת חסות בית ברל, ועד היום משמשת חוות קלמניה את המדרשה לאמנות של המכללה. באשר לשני התנאים האחרים, תנוח דעתכם – מגדל המים עומד במקומו עד עצם היום הזה, והשם קלמניה לא פס מן העולם כפי שהובטח והוא מופיע במפות ואפילו ב־waze עד עצם היום הזה. ם

מודיעין שלום

מה לאכול

◀ לחם ארז

רוטשילד 55 כפר סבא
כשר, חלבי, 09-7716187

◀ באפלו

ויצמן 43 כפר סבא
כשר, בשרי, 09-7406711

◀ גלי'ס

התע"ש 20 כפר סבא
כשר, צמחוני וטבעוני, 09-7670133

עוד באזור

◀ גבעת הכלניות

ריכוז של פרחי חורף ומבנים היסטוריים דרומית להוד השרון
הגעה ברגל או באופניים
כניסה חינם

◀ מוזאון כפר סבא

ירושלים 35 כפר סבא
פתוח א"ה' 9:00-14:00 לקבוצות בלבד
יום ה' 16:30-18:00 לקהל הרחב
כניסה בתשלום, 09-7640867
museum@ksaba.co.il

◀ גן מנשה

עצים נדירים, גדולים ועתיקים
בין כפר סבא למושב גן חיים
כקילומטר צפונית מזרחית לצומת רעננה צפון
הגעה ברגל או ברכב
כניסה חינם